

Az *Európai Idő* c. lap szerkesztőjének, Kocsis Károlynak írott vélemény Vécsei Károly tanulmányáról. (A tanulmány megjelent „A migráció és urbanizáció egyes vonatkozásai Romániában” címmel: KSH Népeségtudományi Kutató Intézet történeti demográfiai füzetek 12. sz. Budapest, 1993. 57-106. p.)

Kedves Karcsi!

Megtisztelő a kérés, amivel hozzám fordultál, annak eleget tenni azonban két okból nem tudok. Először is azért, mert a tanulmányok szakmai értékének megítélése meghaladja a kompetenciámat. Másodszer pedig azért, mert a rendelkezésekre álló két este a feladat elvégzéséhez akkor is kevés lett volna, ha egyébként arra felkészült lennék.

Én Vécsei Károlyt személyesen is ismerem (igaz, csak egyszer találkoztunk), Őt és - általam ismert - munkásságát nagyra becsülöm. A migráció és urbanizáció témakörben - Dézsi Józseffel közösen - írott tanulmányát még személyes találkozásunk előtt, a Romániai Magyar Szóban olvashattam, sőt ismertem annak egy másik, a hozzád eljuttatott verziónál alaposabban adatolt változatát. Nagy elégtétel volt azt látni, hogy egymástól függetlenül, azonos források alapján lényegében egyező következtetésekre jutottunk - mint utóbb megtudtam, Regio-beli dolgozatom hasonló visszaigazolással szolgált a Vécsei-Dézsi szerzőpárosnak, is. Ha olvastad az írásomat, s összevetted Vécsei Károlyéval, azt is érezhetted, meddig terjednek az én szakmai (és emberi) illetékességem határai az övéhez képest. Én csupán a számokból kirajzolódó népmozgalmi tendenciák szikár, tényszerű rögzítésére szorítkoztam, ő a vázolt demográfiai folyamatok elevenbevágó társadalmi-politikai összefüggéseit is felvillantja. Olyan megállapításokat tesz, melyekre a leírt folyamatokat megélő, hatásukat a saját bőrén megszenvedő a leghivatottabb. Túl ezeken az alanyi, érzelmi indíttatású reflexiókon, azt mondhatom, hogy a két tanulmány - melyekre leginkább a vitairat megjelölés illene - önértékét elsősorban az adja, hogy Semlyén István halála óta e témákban, ilyen jellegű, a vizsgált problémákhoz tárgyilagosan közelítő, csupán a rendelkezésre álló információkból levonható következtetésekre szorító írás nemigen jelent meg a romániai magyar sajtóban. (Ez részben az elmúlt évtized publikációs korlátaiból adódik, bár - úgy tűnik - a cenzorális tényezők megszűnte sem nagyon pezsdítette fel a szakmai közéletet.)

Nem kiérlelt, monografikus igényű feldolgozásokról van szó, de ezzel meg úgy vagyok, mint Szarka László - könyvem mentora -, aki nehezen tudott beletörődni abba, hogy nem fogadtam el javaslatát, miszerint opuszom alcíme legyen "Erdély XX. századi nemzetiségi

statisztikájának története", s ehelyett ragaszkodtam a "Jegyzetek a ... történetéhez" szerényebb, ám tárgyyszerűbb változathoz. Ekkor lemondóan megjegyezte, hogy mint annyi mindent, ezt sem fogja megírni senki. Tekintsétek Vécsei Károly tanulmányait is "jegyzeteknek", melyek - megírásáig - pótolni hivatottak a még hiányzó "történetet".

Mindenesetre annyi időm volt, hogy a "Városodás, vándorlás, nemzetiség" című dolgozaton alaposabban átrágjam magam, s - tekintettel arra, hogy forrásszintű adatközlésekkel és - feldolgozásokkal bőven meg van tüzdelve - legalább a számaihoz néhány megjegyzést tennék.

2. o. 18. sor, A történelmi tartományok (pontosabban s az erdélyi részek és a Kárpátokon-túl) közötti regáti migrációs többlet az én számításaim szerint nem 243.048, hanem 243.114 fő. (A Regátban élő erdélyi születésűek száma 289.791, az Erdélyben élő regáti születésűeké 532.905. A megyei részadataink is eltérnek egymástól.) A különbség elhanyagolható, azon kívül Vécsei Károly a regáti bevándorlást szűkebb régiók (Moldva, Munténia, Olténia, Dobrudzsa) szerint is részletezi (amit én nem tettem meg), így az ő részadatait - konzisztenciájukra tekintettel - tudomásul veszem.

3. o. 23-25. sor. A szövegösszefüggésből nem egyértelmű, hogy a Hunyad megyére vonatkozó megjegyzés csupán a városokra vonatkozik (ott a Regátból betelepülők száma 79.366 fő), s nem a megye területének egészére (ahol is ez a szám már 88.545).

7. o. 3. sor és 14. o. 33. sor. 1910-ben a román városi, lakosság aránya az erdélyi városi összlakosságon belül nem 14,35%, hanem 17,72%. (abszolút számban: 682.561 városi lakosból 120.929 román). Vö. a 22. o. 6. sorhoz fűzött megjegyzésemmel.

7. o. 27. sor. Az idézett viszonyszám természetesen nem az 1918-as, hanem az 1910-es állapotokat tükrözi.

15. o. 11. sor. Balogh Pál idézett számítása "A népfajok Magyarországon" című nagyszabású munkájának (Bp. 1902.) summázatában szerepel. A könyv az 1890. évi népszámlálás adatai és korábbi statisztikák összevetésével rajzolja meg a eltelt fél évszázad etnikai változásait, vagyis a jelzett 309 korábban magyar többségű falu nem 1849 és 1918 között, hanem a XIX. század második felében "lett románná" (ahogy Balogh P. fogalmaz).

18. o. Istrate cikke a városok "nacionalizálása" ügyében kifejtett propaganda egyik statisztikai alapvetése. Ideologikus szemléletmódját feltétlenül hangsúlyozni kellene, mint ahogy azt is, hogy adatai csupán a cikkében foglalt megállapításokat alátámasztani hivatott, a románság irányában erősen elfogult - inkább az óhajtott közeljövőt előrevetítő, mintsem az akkori jelent tükröző - számítás eredményei. Itt jegyzem meg, hogy mindkét tanulmány hivatkozik Istrate cikkére, s idéz 1923-as adatokat, melyek azonban nem azok, amiket Istrate számított ki. Valahol a szerző említi, hogy ezek az 1923-as számok (amik ráadásul községi részletezéssel rendelkezésre állnak?) egy, a parlamenti választásokat előkészítő (országos?) összeírás adatai lennének, erre hivatkozással azonban én az általam

megismert szakirodalomban nem talákoztam. Megvallom, pont az a "Magyar Kisebbség" szám (1926/8.) mindeddig nem akadt a kezembe, melyből az 1923-as táblázat, való, így fogalmam nincs arról, hogy valójában miről is van szó. Általában hiányolom a szerzőtől a pontos hivatkozást, illetve a hivatkozott művek bibliográfiáját, de ezek már szerkesztői problémák.

22. o. 6. sor. Ez az adat az 1977-es népszámlálási kötetből való, mely Nagyszalontát 1910-ben városnak veszi (valójában csak a húszas évek végén vált azzá). Ha az akkori tényleges állapotokat vesszük alapul, akkor Romániában 1910/1912-ben a városi összlakosság száma 2.065.020, ezen belül az erdélyi városoké 682.561 fő (Lásd a Regio-beli cikkem 6. jegyzetét).

25. o. 18. sor. Az 1977. évi népszámlálás idején 5.421.935 volt azon városi lakosok száma, akik nem ott éltek, ahol születtek. Ezt a számot 1992-re vonatkozóan még nem ismerjük (a születési hely szerinti statisztikát majd csak a részletes népszámlálási közlemények tartalmazzák). A Vécsei Károly által utólag betűzött 8.398.971-es számadat, gondolom, úgy jött ki, hogy a fentebbi - nála 5.421.933-as -számot megtoldotta az 1992. és 1977. évi városi népességszám különbségével. Márpedig ez a különbség az autochton városiak természetes szaporulatát is magában foglalja, tehát nem állítható, hogy az így nyert összeg azonos lenne a beköltözöttek számával. Az inkriminált mondatot javaslom visszaállítani az eredeti állapotába, esetleg utalva arra - mint azt a szerző már többször is megtette -, hogy az új népszámlálás vonatkozó adatait még nem publikálták.

1. táblázat (Az erdélyi városok román és magyar lakossága 1910-ben). Pontosítani kell, hogy anyanyelvi hovatartozás szerinti adatokról van szó. Hiányzik az adatok összegzése. Lásd egyébként a 22. o. 6. sorhoz .fűzött megjegyzésemet. (A Bihar megyei adat Nagyszalonta nélkül: összesen 64.169, román 3.604, 5,62%, magyar 58.421 91,04%.) Kovászna helyesen: román 158, 1,07%, Hargita helyesen: román 314, 1,37%, Máramaros helyesen: román 4.908 12,69%, Maros helyesen: magyar 31.634, 64,78%, Szeged helyesen: magyar 12.812, 25,33%, Temes helyesen: magyar 35.427, 38,35%. Mindösszesen (Nagyszalonta nélkül): 682.561 fő, ebből román 120.929, 17,71%, magyar 441.130, 64,62%, német 104.524, 15,31%

2. táblázat. (Az erdélyi városok román és magyar lakossága 1977-ben). Pontosítandó: "Nemzetiség és anyanyelv szerint." Brassó helyesen: román 331.906. Összesen helyesen: román 2.514.023, 70,67%, német 157.093, 4,41%.

4. táblázat. (A lakosság anyanyelv - valójában: "nemzetiség és anyanyelv"! - szerinti megoszlása stb.) Téves a németek száma. Helyesen: 323.477, 4,31%.-(Bihar 675). Ezt a táblázatot egyébként javaslom kicserélni a most már ismeretes végleges nemzetiségi adatokkal (könyvem utolsó előtti oldalain megtalálható), a népszámlálási kötet "nemzetiség és anyanyelv szerinti" közlését el kell felejteni.

7. táblázat. Maros megye lakossága nemzetiségek (helyesen: "nemzetiség és anyanyelv") szerint.

8. táblázat. A magyar nemzetiségűek aránya településtípusok szerint. ("Nemzetiség és anyanyelv" szerinti adatok.) A településtípusok kategorizálására javaslom: városok, községek. A városi, községi és az összlélekszám különbözete a peremközségek lakosságát adja ki.

10. (itt 13.) táblázat. Erdély néhány nagyvárosának etnikai megoszlása 1910-1977. Megjegyzendő: 1910 anyanyelv, 1920-1966 nemzetiség, 1977 "nemzetiség és anyanyelv" szerint. Hiányzik: Nagyvárad, Szatmárnémeti, Temesvár, Nagybánya (mellékelem fénymásolatban).

11. táblázat. A munténiai, moldovai, dobrudzsai megyékbe szétszóródott, illetve szétszórt magyarok 1977-ben. Ez a táblázat az 1977. évi népszámlálási kötet hivatalos közléseit tartalmazza. (A magyar "nemzetiségűek és anyanyelvűek" száma, összevetve az illető megyében élő Erdélyből elszármazottak számával. A%-os arányítás értelmét én nemigen látom, hiszen az azon a feltételezésen alapul, hogy az itt összeírt magyarok valamennyien betelepédettek lennének, ami a moldvai megyék és Bukarest esetében - s ezzel a szerző, és nyilvánvalóan az olvasók is tisztában vannak - természetesen nem állja meg a helyét,)

Remélem, nemsokára ismét találkozunk, s a múltkorinál több időnk lesz egy alaposabb beszélgetésre.

Budapest, 1992. november 18.

Árpád